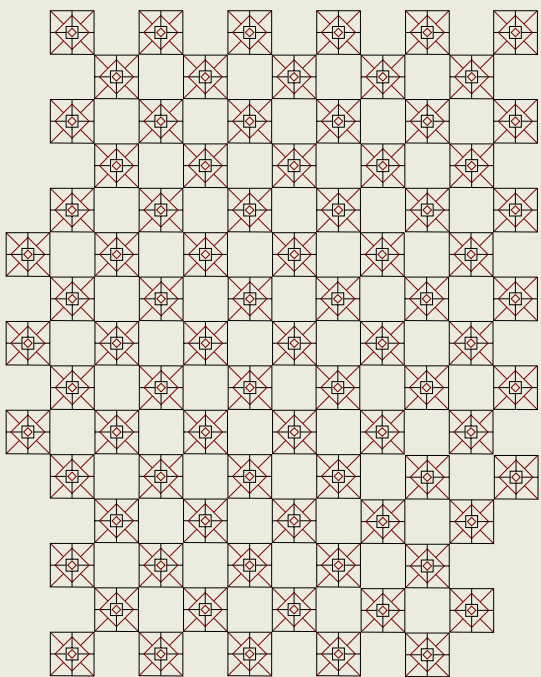
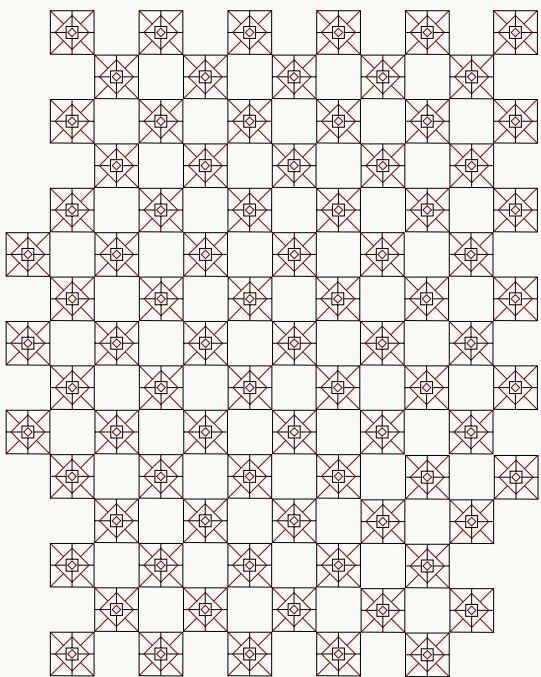

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovino pisje in
sorodna področja*

Retro **SPEKTIVE**

*Znanstvena revija za
zgodovinske in
sorodna področja*

Glasilo Združenja za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive

Mednarodni uredniški odbor: dr. Peter Mikša (SI) (odgovorni urednik),
dr. Kornelija Ajlec (SI) (glavna urednica),
dr. Maja Vehar (SI) (tehnična urednica),
Žiga Smolič (SI) (tehnični urednik),
dr. Bojan Balkovec (SI),
dr. Matija Zorn (SI),
dr. Petra Testen (SI),
dr. Božo Repe (SI),
dr. Yoshitome Kota (JP),
dr. Sanja Petrović Todosijević (SRB),
dr. Slobodan Marković (SRB),
dr. Ivan Laković (MNE).

Strokovna sodelavka: mag. Ana Marija Lamut (SI)

Za znanstveno vsebino tekstov in točnost podatkov odgovarjajo avtorji. Prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. Redakcija tega zvezka je bila zaključena 15. oktobra 2024.

Prevodi: FuroCat d. o. o.
Lektura: Aleksandra Repe in Maja Vehar
Naslovnica: Tjaša Krivec
Oblikovanje in oprema: Jure Štušek
Prelom in tisk: PODOBA d.o.o.,
Celjska cesta 7, SI-3250 Rogaška Slatina
Naklada: 100 izvodov
Cena izvoda: 20 €
Letna naročnina: 30 €

Izdaja: Združenje za promocijo kulturne dediščine,
raziskav in novih tehnologij – Retrospektive
Slovenska cesta 9b, SI-1000 Ljubljana, Slovenija
info@retrospektive-journal.org
www.retrospektive-journal.org

ISSN: 2630-3426 (tiskana izdaja)
2670-4013 (spletna izdaja)

*Izdajo znanstvene revije Retrospektive sofinancira
Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost
Republike Slovenije (ARIS).*

Kazalo vsebine

<i>Razprave</i>	7
Drobci o vladah in ministrih v medvojni Jugoslaviji	9
<i>Bojan Balkovec</i>	
»Vzgojimo domovini trezen rod!«	37
<i>Žan Grm</i>	
Slovenska industrija – od ponosa do propada in razprodaje	63
<i>Aleksander Lorenčič</i>	
Analiza vpliva okupacije na osnovno šolstvo v Mariboru in okolici v času druge svetovne vojne na podlagi šolskih poročil	93
<i>Lana Onič</i>	

Razbit bron, obtolčen marmor:
kaj je ostalo od spomenikov Karađorđevićem v Sloveniji? 125

Ivan Smiljanić

Dve plati Alexisa de Tocquevilla 185

Jernej Štimac

Ocene 219

Alexa Stiller. Völkische Politik, Wallstein Verlag, Göttingen 2022 221

Božo Repe

Kontakti avtorjev 226

Retro **SPEKTIVE**

Razprave

7

Drobci o vladah in ministrih v medvojni Jugoslaviji¹

Bojan Balkovec

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa Slovenska zgodovina, P6-0235, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

IZVLEČEK

Obe ustavi predvojne jugoslovanske kraljevine sta dajali kralju posebno moč v političnem življenju. Kralj je močno posegal v parlamentarno življenje. V medvojnem odboju so vlade v povprečju delovala le nekaj mesecev, v tridesetih letih dlje kot v dvajsetih. Devetintrideset vlad je vodilo 14 predsednikov. Največ vlad je sestavil Nikola Pašić. Med predsedniki je edini nesrbski Anton Korošec, ki je vlado vodil od poletja 1928 do uvedbe kraljeve diktature 6. januarja 1929. V prispevku so pri posameznih vladah navedene stranke, ki so jih sestavljale. Navedeni so slovenski politiki, ki so sodelovali v posameznih vladah, in naštetih njihovi ministrski resorji.

Gljučne besede

vlada, predsednik vlade, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Kraljevina Jugoslavija, kralj Aleksander Karađorđević, Anton Korošec.

ABSTRACT

Both constitutions of the pre-war Yugoslav kingdom granted the king significant political power, giving him considerable influence over parliamentary affairs. During the interwar period, governments typically lasted only a few months, with the tenurship being slightly longer in the 1930s compared to the 1920s. A total of 14 prime ministers headed thirty-nine different governments, with Nikola Pašić forming the most. Anton Korošec was the only non-Serbian prime minister, leading the government from the summer of 1928 until the establishment of the royal dictatorship on January 6, 1929. The article lists the political parties that composed each government, along with the Slovenian politicians involved and their ministerial portfolios.

Keywords

government, prime minister, Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia, King Alexander Karađorđević, Anton Korošec.

O VLADARJU V USTAVAH

Kraljevina SHS in kasneje Kraljevina Jugoslavija je bila ustavna monarhija. Obstajala je uveljavljena delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno. A pri vsem skupaj je bila zelo pomembna tudi vloga monarha, saj je bila država ustavna monarhija. Tudi v medvojnem obdobju so obstajale razlike v načinu ustroja parlamentarnih monarhij. Parlamentarne monarhije so lahko bile kljub demokratični delitvi oblasti med seboj različne, v vlogi monarha pri delitvi oblasti. Samuel Huntington je monarhije razdelil na tri vrste. Njegov prispevek je sicer o monarhijah sredi 20. stoletja, vendar lahko opredelitev vrste monarhij apliciramo tudi na medvojno jugoslovansko monarhijo. Huntington je omenjal tri vrste monarhij, parlamentarno, oligarhično in vladarsko. V prvi je monarh vladar, vendar je oblast v rokah izvoljenih predstavnikov, ki zastopajo ljudstvo v parlamentu. V oligarhični monarhiji je monarh vladar, oblast pa je v rokah ozkega sloja. Vladarska monarhija pa je oblika, kjer ima monarh aktivno vlogo pri izvajanju oblasti. Huntington je pri slednji videl tri podvrste monarhije. Oblastne monarhije so bile lahko absolutne, kjer je bil monarh ne le vladar, ampak tudi izvajalec oblasti. Druga podoblika je, kjer so monarhove oblasti delno omejevale, in tretja podoblika je tista, kjer vladar na eni strani in politične stranke in parlament tekmujejo oz. sodelujejo pri izvajanju oblasti.²

Kraljevina SHS je nastala 1. decembra 1918 kot rezultat nekaj faz različnih oblik združevanja ozemelj Kraljevine Srbija, Kraljevine Črne gore in Države SHS. Ob ustanovitvi 1. decembra 1918 je imela novonastala država le vladarja, regenta Aleksandra, od 20. decembra tudi skupno vlado. Sodni sistem je v posameznih združenih delih deloval še v formatu, ki je bil uporabljan pred prvodecembrskim aktom. Pomembno je tudi, da nova država ni imela skupnega zakonodajnega organa. To je seveda do neke mere logično, saj je nastala nova država in se je moral sistem šele vzpostaviti. Ob vprašanju skupnega zakonodajnega telesa je treba opozoriti, da so bile v omenjenih treh konstitutivnih delih parlamentarne prakse različne.

2 Huntington, Samuel P. „The Political Modernization of Traditional Monarchies“. *Daedalus* 95/3 (1966): 763–88, 763, 764.

Kraljevina Srbija in Kraljevina Črna gora sta imeli parlament, medtem ko je bil položaj v Državi SHS specifičen. To je bila 31-dnevna državna tvorba, ki tudi ni imela enotnega zakonodajnega organa. Obstajalo je sicer skupno predstavniško telo, Narodno vijeće, ki pa seveda ni običajen parlament. Ideje o načinu sestave začasnega parlamenta so bile zelo različne. Število in način izbire predstavnikov posameznih delov nove države je bil različen glede na stanje pred združitvijo in politično organiziranost v tistem času. Podrobno je to predstavljeno v knjigi Neda Engelsfeld.³

Osnovni elementi ureditve državne oblasti so postavljeni v ustavi. Za lažje razumevanje ureditve v medvojni Jugoslaviji si pogledajmo, kako je bilo to urejeno v Kraljevini Srbiji, saj je njena ustava močno vplivala na ustavno besedilo Kraljevine Srbov Hrvatov in Slovencev.⁴ V ustavi Kraljevini Srbije, ki je bila razglašena 5. junija 1903, je vloga kralja v zakonodajnem postopku opisana v 33. členu. »Zakonodavnu vlast vrše Kralj in Narodni predstavnici zajednički.« Iz zapisanega sledi, da sta bila kralj in Narodna skupščina enakopravna pri predlaganju zakonskih predlogov (34. člen). Seveda to ne pomeni, da je kralj osebno pripravljal zakonske predloge. Imel pa je možnost s svojimi svetovalci in svojim vplivom doseči, da so bili zakonski predlogi, ki so bili zanj pomembni, pripravljani tako, kot si je želel. Pomen kralja kaže tudi 35. člen ustave, kjer je zapisano, da morata za veljavnost zakon potrditi obe strani, torej kralj in Narodna skupščina. Slednje je dodatno potrdil tudi 43. člen, po katerem je kralj potrjeval in razglašal zakone. To bi sicer lahko opredelili tudi kot kraljevo pravico veta. Vendar glede na to, da je bil enakopraven ustvarjalec zakonodaje, to seveda ne drži, saj je oz. bi kralj lahko že v času pripravljanja zakonov poskrbel, da zakon ne bi vseboval določil, ki bi jim on nasprotoval.

Kralj je bil tudi nosilec izvršne oblasti, ki jo je izvajal prek ministrov. Po tem 38. členu ustave je kralj tudi imenoval in razreševal ministre. Politično

3 Engelsfeld, Neda. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca-Privremeno narodno predstavništvo*. Biblioteka Posebna izdanja. Zagreb: Globus: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1989.

4 Besedilo ustave je dostopno na strani Wikivir. *Ustav Kraljevine Srbije (1903)*.

moč kralje je najbolje zapisal 40. člen ustave, po katerem je bila kraljeva osebnost nedotakljiva. Isti člen je tudi določal, da se kralja ne more poklicati na odgovornost, niti ga tožiti.

Ta uvod nas pripelje do ustave Kraljevine SHS in Kraljevine Jugoslavije. Obe ustavi prve jugoslovanske države sta namreč v delih o političnem položaju kralja sledili duhu ureditve v ustavi Kraljevine Srbije. Vsebinska je v obeh ustavah podobna ne glede na to, da sta nastali različno. Prvo ustavo Kraljevine SHS so potrdili na zasedanju Ustavodajne skupščine 28. junija 1921. Ker je bila sprejeta na Vidov dan, je poenostavljeno imenujemo vidovdanska ustava. Pot do te ustave je bila zapletena. Obstajalo je več predlogov ustave, ki so bili v različnih fazah postopka zavrnjeni.⁵ Drugo ustavo medvojne Jugoslavije pa je z ukazom izdal kralj, saj v času njene objave, 3. septembra 1931, parlament ni deloval, ker ga je kralj 6. januarja 1929 razpustil. Zaradi načina nastanka te ustave se zanjo uporablja izraz oktroirana ustava.

Po 46. členu vidovdanske ustave sta zakonodajno oblast izvajala kralj in Narodna skupščina »zajednički« = skupaj. Kralj je bil tudi nosilec upravne oblasti (izvršne), ki jo je v skladu s 47. členom izvajal prek ministrov. Zakonodajna oblast kralja je bila opredeljena tudi v 49. členu, ki je sicer prvi člen v poglavju o kralju. Prvi stavek omenjenega člena se začne z zapisom, da kralj potrjuje in razglašča zakone.⁶ V oktroirani ustavi je bil člen o delitvi zakonodajne oblasti med kralja in parlament preoblikovan tako, da se je ujemal z novim ustrojem parlamentarnega sistema in je kralj po tej ustavi zakonodajno oblast opravljal skupaj z Narodnim predstavništvom, ki pa sta ga sestavljala Narodna skupščina in senat. To je bilo zapisano v 26. členu oktroirane ustave. Prvi člen v razdelku o kralju, sicer je bil to 29. člen ustave, je bil malo razširjen v primerjavi s podobnim členom v vidovdanski

5 O sprejemanju ustave glej npr. Jovanović, Slobodan. *Ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Goce Kona, 1924; Gligorijević, Branislav. *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929*. Beograd: Narodna knjiga, 1979..

6 *Uradni list Deželne vlade za Slovenijo*. »Ustava Kraljevine Srbob, Hrvatov in Slovencev.« 27. julij 1921.

ustavi. Pred določilo, da kralj potrjuje in razglašča zakone, je bil vstavljen še stavek »Kralj je zaščitnik narodne enotnosti in državne celovitosti.«⁷

V obeh ustavah, v 54. in 34. členu, je bilo s podobnimi besedami zapisano, kako kralj izvaja upravno oz. izvršno oblast. Kralja je pri morebitnem izdajanju sklepov ali ukazov lahko omejevala zahteva po ministrovem popisu oz. predpodpisu. Nedotakljiv položaj kralja razkrije nadaljevanje besedila v omenjenih dveh členih. Za vse kraljeve ukaze, navodila in tudi politične ukrepe odgovarja resorni minister. To je seveda pomenilo, da sta morala biti kralj in minister usklajena. Med njima ni smelo biti nesoglasij, oz. minister ni smel delovati mimo volje kralja. Podrobnejši opis pristojnosti ministrov je bil v Vidovdanski ustavi in v oktroirani ustavi opisan v razdelku Upravna oblast. Upravna oblast je bila urejena po hierarhičnem sistemu. Ministri so bili najvišje v hierarhiji posamezne veje upravne oblasti. Nad njimi je bil le kralj. Kralj in minister sta delovala vzajemno, saj noben akt ni mogel biti izdan brez ministrovega podpisa. Kot je zapisal Slobodan Jovanović v svojem delu *Ustavno pravo*, se je lahko minister svoje odgovornosti rešil le z odstopom.⁸ Izobrazba ali drugi pogoji za opravljanje ministra v ustavi niso bili navedeni. Izjema je bilo določilo, da član kraljevega doma ni mogel biti minister.⁹ Jovanović je menil, da je za ministre kljub vsemu bilo smiselno upoštevati 19. člen vidovdanske ustave, ki je za vsakogar, ki bi vstopil v državno službo, zahteval državljanstvo od rojstva oz. če so bili srbsko-hrvaško-slovenske narodnosti tudi, če so državljanstvo pridobili. Drugi bi lahko vstopili v državno službo šele deset let po pridobitvi državljanstva. Podrobneje o teh zakonskih okvirih ne bom govoril. Kako bi torej po Huntingtonu označili medvojno Jugoslavijo. Po mojem mnenju lahko govorimo o vladarski monarhiji, kjer sta vladar in politične stranke sodelovala pri izvajanju oblasti.

7 Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine. »Ustava Kraljevine Jugoslavije.« 10. september 1931.

8 Jovanović, Slobodan. *Ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Goce Kona, 1924, 358.

9 Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, 57. člen.

STAROJUGOSLOVANSKI PREDSEDNIKI VLAD IN SLOVENCİ V VLADAH

V nadaljevanju bom predstavil nekaj statističnih podatkov o starojugoslovanskih vladah. Osnovni vir bo knjiga *Jugoslavija izmedu dva rata*, v kateri je Ferdo Čulinović leta 1961 v drugem zvezku pripravil seznam vlad.¹⁰ V Čulinovičevem pregledu je 39 vlad. Prva na seznamu je vlada Stojana Protića, zadnja pa tista, ki je oblast prevzela po državnem udaru 27. marca 1941, in jo je vodil general Dušan Simović. Čulinović je vsako spremembo v sestavi ministrskega zbora označil kot posebno vlado. Seznam vsebuje imena ministrstev, priimek in ime ministra ter njegovo politično oz. strankarsko pripadnost. Za predstavitev posameznih predsednikov vlad sem uporabil prispevke v Wikipediji, prevladujoče v srbski različici te enciklopedije. V srbski različici so predstavitev obsežnejše. Srbska različica Wikipedije vsebuje tudi sezname starojugoslovanskih vlad, kjer so navedeni člani vlade in njihov mandat, seveda s povezavami do opisov teh oseb. Članki v Wikipediji imajo naveden vire oz. literaturo, ki dokazujejo zapisane podatke. Mnogo krajše predstavitve politikov so v Enciklopediji Jugoslavije.

Najpomembnejša politična prelomnica v kraljevi jugoslovanski državi je bil državni udar, ki ga je kralj izvedel 6. januarja 1929. Ta udar je tudi ločitvena točka dveh obdobjev prve jugoslovanske države. Aleksander Karađorđević je suspendiral parlamentarni sistem, kar je sicer moral restavrirati dve leti kasneje. Primerjava števila vlad v obdobju do državnega udara in po njem pokaže pomembno razliko. Prvo obdobje je trajalo od 20. decembra 1918 do 5. januarja 1929, kar je 3670 dni. V tem času je delovalo 24 vlad. Vlade so delovale različno dolgo, povprečen čas pa je 153 dni, kar je pet mesecev. Pri drugem obdobju po 6. januarju 1929 sem za končni datum vzel konec delovanje vlade generala Simovića, to je 9. januar 1942. Ta čas šteje 4751 dni. Petnajst vlad iz tega obdobja je bilo v povprečju na oblasti skoraj 317 dni, torej več kot dvakrat dlje kot v prvem desetletju obstoja države. Ta povprečja bi se seveda spremenila, če bi upoštevali dej-

10 Čulinović, Ferdo. *Jugoslavija između dva rata*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961. Seznam je na straneh 287–310..

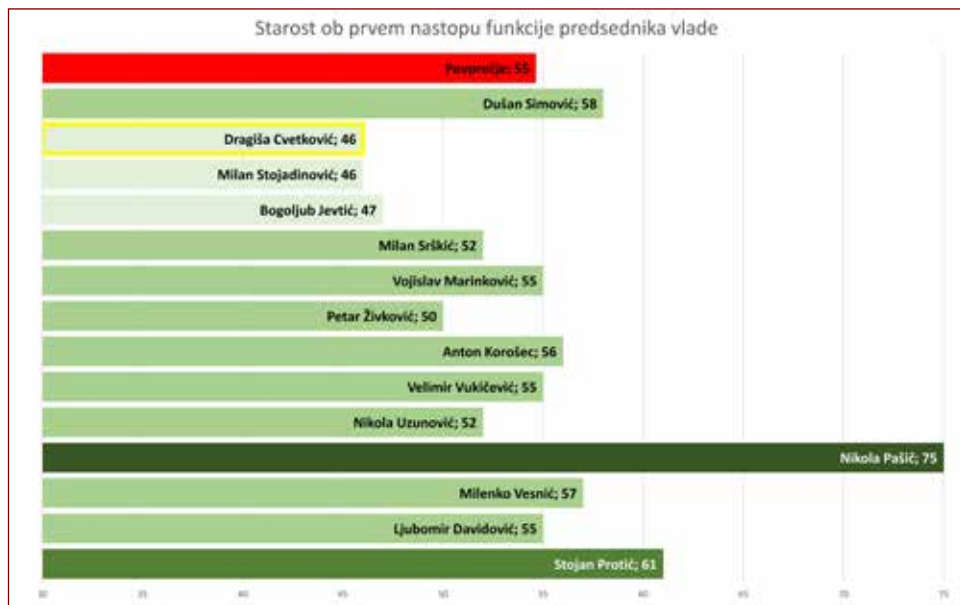
stvo, da je v številnih primerih pravzaprav šlo za manjše kadrovske rošade v politično sicer enaki politični sestavi vlade. Po drugi strani pa bi takšno preštevanje vlad pomenilo, da bi se lahko dobil vtis, da je bil parlamentarni sistem trdnejši, kot je bil v resnici.

Vlada z najkrajšim stažem je prva vlada Nikole Uzunovića, ki je delovala od 8. do 15. aprila 1926. Še pred 15. aprilom je 12. aprila kot finančni minister začel delati Ninko Perić. Pred tem je bil Nikola Uzunović tudi začasni minister za finance. Kot je bilo pričakovati že iz zgornjih podatkov o dolžini vladanja vlad v drugem delu medvojnega obdobja, je najdlje delovala vlada v tridesetih letih. To je bila prva vlada Milana Stojadinovića. Ta vlada je delovala od 24. junija 1935 do 21. decembra 1938, torej tri leta pet mesecev in 27 dni. Nikola Pašić je bil najdlje na čelu vlad. Na čelu desetih vlad je bil 1821 dni, kar je štiri dni manj kot pet let.

Na čelu starojugoslovanskih vlad je bilo 14 posameznikov. Primerjava števila vlad in predsednikov pove, da so nekateri vlado vodili večkrat. Po Čulinovićevem seznamu je največ vlad sestavil Nikola Pašić, deset, sledi mu Nikola Uzunović s sedmimi. Naslednji po številu so sestavili po tri ali manj vlad. Po tri sta sestavila Ljubomir Davidović in Petar Živković. Dva kabineta so vodili Stojan Protić, Milenko Vesnić, Velja Vukićević, Milan Srškić, Milan Stojadinović in Dragiša Cvetković. Pri Cvetkoviću se njegova druga vlada pogosto imenuje vlada Cvetković–Maček in tako jo označuje tudi Čulinović.¹¹ Vlada je bila rezultat dogovora dveh političnih polov, vendar je bil predsednik Cvetković, zato je to pri tem štetju njegova vlada in je nisem štel posebej. Ostanjejo nam še predsedniki vlad, ki so bili to le enkrat. V dvajsetih letih je bil edini takšen zadnji v prvem delu starojugoslovanske zgodovine Anton Korošec. Slednji je vodenje vlade prevzel po hudi krizi, ki je bila posledica uboja hrvaških poslancev v Narodni skupščini 20. junija 1928, ko sta bila ubita Đuro Basariček in Pavle Radić, težko ranjeni Stjepan Radić pa je za posledicami strelav umrl 8. avgusta 1928. V krizi, ki je nastopila, je kralj vodenje vlade zaupal prvemu Nesrbu do tedaj Antonu Korošču. Korošec je tudi ostal edini Nesrb na čelu starojugoslovanske vlade. Vlado je Korošec

¹¹ Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 308.

sestavil 27. julija 1928 in jo vodil do 6. januarja 1929, ko je kralj Aleksander razpustil parlament in vodenje vlade predal nestrankarski osebi, generalu Petru Živkoviću. V tridesetih sta bila po enkrat predsednika Vojislav Marinković in Bogoljub Jevtić. Zadnji z enkratnim predsedovanjem je tudi zadnji predsednik vlade na tem seznamu, general Dušan Simović.

Slika 1: Starost ob prvem nastopu funkcije predsednika vlade.

Starostna struktura predsednikov je tudi zanimiva. Starost v predstavljenem seznamu se nanaša na posameznikovo prvo prevzetje položaja predsednika vlade.¹² Z naskokom najstarejši Aleksandrov predsednik vlade je bil starosta srbske politike Nikola Pašić, že pred tem poslanec in predsednik vlade Kraljevine Srbije. Pašić je bil ob nastopu funkcije star 75 let in nekaj dni. Naslednji najstarejši je Stojan Protić, ki je bil ob prevzemu funkcije malo več kot 13 let mlajši od Nikole Pašića. Protić, ki je bil ob sestavljanju prve vlade Kraljevine SHS, decembra 1918, star sedem tednov manj kot

¹² Podatke o starosti in življenjepisih posameznikov so iz Wikipedije. Podatki o posameznikih se razlikujejo v različnih jezikih na Wikipediji in so bili po potrebi kombinirani.

62 let. Kot vidimo na sliki, je bila večina predsednikov vlad ob prevzemu funkcije starih med 52 in 57 let in tudi povprečna starost predsednikov ob prvem nastopu funkcije je bila malo manj kot 55 let. Predsedniki od diktature dalje so bili mlajši kot v dvajsetih letih. Najmlajši ob prevzemu funkcije je bil Dragiša Cvetković, ki je le tri tedne pred prevzemom funkcije dopolnil 46 let.

Zanimivo je pogledati, kakšna je bila izobrazba predsednikov vlad. V preteklosti so bili med politiki pogosto pravniki, drugi so bili zastopani v manjšem deležu. To je seveda povezano tudi z razvojem izobraževalnih sistemov in obstojem oz. nastajanjem novih poklicev. Vsi predsedniki stajugoslovanskih vlad so končali različne vrste višjega ali visokega izobraževanja, odvisno od časa šolanja. Najštevilčnejši so bili pravniki, bilo jih je osem: Stojan Protić, Milenko Vesnić, Nikola Uzunović, Vojislav Marinković, Milan Srškić, Bogoljub Jevtić, Milan Stojadinović in Dragiša Cvetković. Vojaka sta bila Petar Živković in Dušan Simović. Ljubomir Davidović je bil profesor naravoslovja in matematike, Velimir Vukićević gimnazijski profesor, Nikola Pašić inženir in Anton Korošec duhovnik.

Stojan Protić je študiral zgodovino in filozofijo na Visoki šoli v Beogradu. Kratek čas je bil gimnazijski profesor, nato se je začel ukvarjati z novinarstvom in politiko. V Kraljevini Srbiji je bil minister različnih resorjev. Ko je bil star 61 let, 10 mesecev in 21 dni, je 20. decembra 1918 postal prvi predsednik vlade novonastale kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Vlado je vodil od 20. decembra 1918 do 16. avgusta 1919. Ponovno je vlado vodil od 19. februarja do 17. maja 1919. Po koncu vodenja vlade v Kraljevini SHS funkcij v politiki ni imel več. Znan je po svojem načrtu ustave iz časa sprejemanja ustave leta 1921. V svojem načrtu je med drugim nasprotoval razdelitvi države na oblasti in predlagal nekakšen federalizem z razdelitvijo države na devet pokrajin, ki so imele zgodovinsko podlago.¹³ V prvi Protićevi vladi je bil Anton Korošec podpredsednik, Albert Kramer pa minister priprav za Ustavodajno skupščino. Oba sta bila nekaj več kot dva tedna tudi zastop-

13 „Стојан Протић“ Več o Protićevem načrtu v Protić, *Nacrt Ustava: po predlogu Stojana M. Protića: definitivni tekst, posle diskusije sa Komisijom in; Balkovec, Ideje o upravni razdelitvi Kraljevine SHS.*

nika na dveh ministrstvi, ko so ministri odstopili. Korošec je bil kratek čas vršilec dolžnosti ministra za gozdarstvo in rude ter Kramer vršilec ministra za kmetijstvo. Član prve Protičeve vlade je aprila 1919 postal tudi Josip Gostinčar in SLS: Prevezel je vodenje ministrstva za socialno politiko. Anton Korošec je bil v drugi Protičevi vladi (19. 2. 1920–17. maj 1920) minister za promet. To je bilo v času stavke železničarjev in dogodkov na Zaloški cesti, povezanimi s stavko. Ivan Rošker, tudi iz SLS, je bil v tej vladi minister za kmetijstvo in vode.

Med obema Protičevima vlada je dve vladi vodil Ljuba Davidović. Davidović je na Visoki školi v Beogradu dokončal študij matematike. Najprej je bil srednješolski profesor, nato pa vstopil v politiko. Bil je poslanec in predsednik srbske skupščine in minister za prosveto. V času prve Jugoslavije je bil vodja Demokratske stranke. Vodil je tri vlade, poleg dveh v letu 1919, še eno v letu 1924. V prvih dveh vladah so poleg njegove Demokratske stranke sodelovali še socialdemokrati in Hrvatska zajednica. V vladi leta 1924 so sodelovale Demokratska stranka, Jugoslovanska muslimanska organizacija in Slovenska ljudska stranka in del odpadnikov Narodne radikalne stranke okoli Nastasa Petrovića. Na kratkost njegovih mandatov so opozorili tudi v biografiji v Wikipediji, kjer so zapisali, da je bil predsednik vlade samo 289 dni.¹⁴ V prvi in drugi Davidovičevi vladi sta bili od slovenskih politikov liberalec Albert Kramer kot minister za trgovino in industrijo, socialdemokrat Anton Kristan kot minister za gozdove in rude. Slovensko ljudsko stranko so v Davidovičevi tretji vladi leta 1924 zastopali Anton Korošec, minister prosvete, Anton Sušnik, minister prometa, in Ivan Vesenjaj, minister za agrarno reformo. Kot minister v Protičevi vladi je Davidović julija 1919 pripravil zakonski predlog o ustanovitvi univerze v Ljubljani. Ta podatek je zabeležen samo v slovenski različici Wikipedije.¹⁵

14 *Лjubомир Давидовић* Na dnu gesla v srbski jezikovni različici Wikipedije so med povezavami z naslovom Vidi još (Glej tudi) povezave tudi na gesla o vseh treh Davidovičevih vladah. Zanimiva je tudi povezava na seznam predsednikov jugoslovanskih vlad, ki pa predstavlja predsednike tako iz kraljevega kot iz socialističnega razdobja. Naj opozorim, da so gesla o treh Davidovičevih vladah dostopna samo v srščini, medtem ko je seznam predsednikov jugoslovanskih vlad dostopen v 10 jezikih. Med njimi je z območja nekdanje skupne države srbohrvaščina, slovenščine ni. Drugo so različni evropski jeziki.

15 *Ljubomir Davidović.*

Naslednji, ki je v dvajsetih letih dobil možnost sestaviti vlado Kraljevine SHS, je bil Milenko Vesnić. V Beogradu je doštudiral za pravnika in kasneje v Münchnu postal doktor prava. Vesnić je bil poslanec, minister in diplomat v Kraljevini Srbiji. 17. maja 1920 je sestavil svojo prvo vlado Kraljevine SHS. V njej so bili radikali, demokrati, SLS in Narodni klub. Avgusta 1920 je bilo v vladi zamenjanih nekaj ministrov in z drugo vlado je vladal do 1. januarja 1921. V času Vesnićeve vlade je bil sprejet zakon o volitvah poslancev v ustavodajno skupščino, podpisana je bila rapalska pogodba in sprejeta Obznana.¹⁶ Od slovenskih politikov je Anton Korošec tudi v tej vladi ostal minister za promet, Vekoslav Kukovec pa je bil minister za socialno politiko. Oba sta ista resorja zadržala tudi po avgustovski rekonstrukciji vlade. Še pred uradnim koncem delovanja vlade je Anton Korošec 14. decembra iz nje izstopil.

Prvega januarja 1921 je mesto predsednika vlade Kraljevine SHS zasedel Nikola Pašić, ki je sestavil največ vlad v medvojnem obdobju, skupno 10. Vse njegove vlade so skupaj opravljale delo 1821 dni, kar je le malo manj kot pet let. S tem je Pašić ministrski predsednik, ki je v seštevku delovanja njegovih vlad, vladal najdlje. Izračun povprečja dela njegove člane pa pokaže, da je bil sicer uspešnejši od splošnega povprečja. Njegova vlada je povprečno zdržala 182 dni, skupno povprečje med letoma 1918 in 1929 pa je 153 dni. Pašić je bil starosta srbske in nato tudi starojugoslovanske politike. Po izobrazbi je bil gradbeni inženir, ki se je šolal v Beogradu in Zürichu. V politiko je vstopil s 33. leti. Bil je med ustanovitelju Narodne radikalne stranke in zaradi svoje politične aktivnosti je bil tudi preganjan. Po letu 1889 pa je bil večkrat poslanec, tudi predsednik skupščine, minister in predsednik vlade Kraljevine Srbije.¹⁷ V Pašićevih vladah so v različnih kombinacijah sodelovali radikali, demokrati, po razkolu med demokrati člani Samostojne demokratske stranke, slovenski kmetijci in Jugoslovanska muslimanska organizacija. V prvi Pašićevi vladi je bil minister demokrat Vekoslav Kukovec, ki je bil

¹⁶ *Миленко Веснић* Na dnu gesla v srbski različici Wikipedije sta povezavi na dve gesli, kjer sta predstavljeni prva in druga Vesnićeve vlade. Kratkemu opisu dela vlade sledi še seznam članov vlade. *Прва влада Миленка Веснића; Друга влада Миленка Веснића.*

¹⁷ *Никола Пашић.*

najprej dva dni minister za socialno politiko, nato pa minister za trgovino in industrijo. Prva dve dni je bil Kukovec tudi zastopnik ministra za prehrano in obnovo države. Kmetijec Ivan Pucelj je bil v drugi Pašičevi vladi od 21. marca do 24. decembra 1921 minister za kmetijstvo. Vekoslav Kukovec je v drugi Pašičevi vladi vodil resor za socialno politiko. Tretja Pašičeva vlada je zdržala skoraj eno leto, od 24. decembra 1921 do 16. decembra 1922. Pucelj je nadaljeval delo ministra za kmetijstvo in bil edini Slovenec v vladi. Pašič je 16. decembra 1923 sestavil novo vlado iz radikalov in članov JMO. V njej je bil med ministri iz NRS tudi Niko Županič, ki je bil minister brez resorja. Enciklopedični članki o Niku Županiču omenjajo, da je bil od maja 1923, ko je Pašič sestavil novo vlado, kjer ni bil več član, minister na razpolago.¹⁸ Tega resorja na Čulinovičevem seznamu ni, saj je bil to nekakšen neformalni status. V peti, šesti in sedmi Pašičevi vladi slovenskih politikov ni bilo.

Zgoraj sem že omenil tretjo vlado Ljube Davidovića, ki je sledila sedmi Pašičevi. Po nekaj več kot treh mesecih se je Pašič znova vrnil na čelo vlade in v letu in pol oblikoval še tri vlade (6. november 1924–29. april 1925, 29. april 1925–18. julij 1925 in 18. julij 1925–8. april 1926). Osmo in deveto Pašičevo vlado so sestavljali radikalni in samostojni demokrati, deseto pa radikalni in Hrvatska seljačka stranka. Samostojni demokrat Gregor Žerjav je bil v osmi in deveti vladi minister za gozdove in rude. Po odstopu ministra Eda Lukinića je bil Žerjav od 7. do 18. julija 1925 tudi vršilec dolžnosti ministra za pravosodje. Nikola Pašič je bil ob koncu delovanja svoje desete vlade star že 80 let in več kot tri mesece. Konec leta 1926 je umrl malo pred svojim 81. rojstnim dnevom.

Pašiču je na čelu vlade sledil Nikola Uzunović, prav tako politik Narodne radikalne stranke. Nikola Uzunović je bil po izobrazbi pravnik, ki je delal kot sodnik. V Kraljevini Srbiji je bil narodni poslanec. Narodni poslanec je bil

18 *Županič, Niko (1876–1961) – Slovenska biografija; Niko Županič* V Slovenski biografiji je Vilko Novak zapisal, da je bil minister na razpolago od maja 1923 do maja 1924. Wikipediji v slovenščini omenja, da je bil minister na razpolago od 1923 do 1925, kar verjetno ne bo pravilno, sploh glede na dejstvo, da je julija 1924 novo vlado sestavil Ljuba Davidović. Radikalov v tej vladi ni bilo, razen disidentov Nastasa Petrovića, kar je že bilo omenjeno. Wikipedija v srščini ne omenja Županičevega ministrovanja. Hrvaška Wikipedija omenja, da je bil minister v letih 1922 in 1923.

tudi po združitvi v Kraljevino SHS.¹⁹ V vladah Nikole Pašića in Petra Živkovića je bil minister različnih resorjev.

Uzunović je drugi po številu sestavljenih vlad, sestavil jih je sedem. Štiri je sestavil pred šestojanuarsko diktaturo in tri po obnovitvi parlamentarizma v tridesetih letih. Štiri vlade je sestavil od 8. aprila 1926 do 17. aprila 1927. Kot smo že zapisali, je Uzunović tudi rekorder po kratkosti obstoja vlade, njegova prva je delala le en teden. Prvo (8. april–15. april 1926), drugo (15. april–24. december 1926) in tretjo vlado (24. december 1926–1. februar 1927) so sestavljali radikali in Hrvatska seljačka stranka, v drugi so bili zraven tudi slovenski kmetijci. V četrti se je radikalom in Hrvatski seljački stranki pridružila še Slovenska ljudska stranka. Kmetijce je v drugi Uzunovićevi vladi zastopal Ivan Pucelj kot minister za kmetijstvo in vode, ki je v vlado vstopil z zamikom šele 25. maja 1926. Predstavnik SLS v četrti Uzunovićevi vladi sta bila Dušan Sernec, minister za gradbeništvo, Fran Kulovec, minister za kmetijstvo in Andrej Gosar, minister za socialno politiko.

V tridesetih letih je Uzunović deloval v okviru Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije oz. Jugoslovanske nacionalne stranke in kot tretji, in zadnji iz te stranke, leta 1934 sestavil tri vlade (27. januar–18. april, 18. april–22. oktober in 22. oktober–20. december). Prva od omenjenih vlad je bila peta Uzunovićeva in v njej je bil kot minister za socialno politiko nekdanji kmetijec Ivan Pucelj, minister brez resorja pa je bil nekdanji liberalec Albert Kramer. Ob rošadah aprila 1934 je Ivana Puclja na mestu ministra za socialno politiko zamenjal Fran Novak, Kramer pa ni bil več minister. Novak je ostal minister za socialno politiko tudi po oktobrskih spremembah v sedmi Uzunovićevi vladi.

Naslednji politik radikalne stranke, ki je sestavljal vlado, je bil Velimir (Velja) Vukićević. Vukićević je bil pred vstopom v politiko srednješolski profesor na gimnaziji v Pirotu. Poslanec srbske narodne skupščine je postal leta 1906. Minister vlade Kraljevine SHS je prvič postal konec leta 1921.²⁰

¹⁹ Никола Узуновић.

²⁰ Велимир Вукићевић.

Minister je bil potem še v več vladah Nikole Pašića. Predsednik vlade je bil dvakrat. Prvo vlado so sestavljali radikali z demokrati in Jugoslovansko muslimansko organizacijo (17. april 1927–23. februar 1928). V drugi vladi (23. februar 1928–27. julij 1928) se jim je pridružila še Slovenska ljudska stranka. Anton Korošec je bil v drugi Vukičevićevi vladi notranji minister. Konec druge Vukičevićeve vlade je bil po strelih v skupščini, ko so bili ubiti in ranjeni poslanci Hrvaške seljačke stranke.

Po streljanju v narodni skupščini se je že tako nemiren političen položaj v kraljevini še zaostрил. Kralj Aleksander je poskušal na mesto predsednika vlade postaviti različne posameznike, nazadnje je to prevzel Anton Korošec. Korošec je bil duhovnik, izkušen politik še iz AvstroOgrske, v kraljevini SHS pa je bil minister različnih resorjev, minister je bil tudi v tridesetih letih.²¹ Korošec je vlado sestavil iz radikalov, demokratov, Jugoslovanske muslimanske organizacije, Hrvatske pučke stranke in sam je bil kot edini Slovenec v vladi predstavnik Slovenske ljudske stranke. V bistvu je bila ta vlada enaka prejšnji Vukičevićevi, le predsednik vlade se je zamenjal. V svoji vladi je zase zadržal tudi resor ministra za notranje zadeve. Andrej Rahten je pot Antona Korošca na mesto predsednika vlade podrobno opisal v svoji monografiji o njem. Rahten je zapisal, da Koroščevo imenovanje sploh ni bila slaba politična poteza kralja Aleksandra, in dodaja, da je Aleksander »samo kupoval čas, da potegne najbolj radikalno potezo – razglasitev diktature.«²²

Z razpustitvijo parlamenta, prepovedjo strank in odpovedjo veljavnosti ustave iz leta 1921, je kralj Aleksander končal prvo parlamentarno dobo

21 Korošec, Anton (1872–1940) – Slovenska biografija; Anton Korošec V SBL je življenje Antona Korošca predstavljeno le do leta 1929. Geslo Anton Korošec je bilo še vključeno v prve zvezke SBL, ki so izšli med obema svetovnjima vojnoma. V srbski Wikipediji obstaja tudi geslo vlada Antona Korošca, ki je s povezavo dostopno tudi iz gesla Anton Korošec. Te povezave v slovenski Wikipediji ni. Geslo o vladi na enak način kot podobna gesla o vladah Kraljevine SHS prinaša tabelo s podatki o članih vlade. V geslu je kot slikovno gradivo dodana fotografija članov Koroščeve vlade, kjer pa njega ni na sliki. Slika je originalno objavljena na portalu dlib.

22 Rahten, Anton Korošec, 287. Rahten Koroščevo pot na mesto predsednika vlade opisuje v poglavju Kri pod talarjem, ki ga zaključí z gornjim citatom. O mesecih, ko je Korošec vodil vlado, do 6. januarja 1929 govori poglavje, ki sledi. Naslovljeno je Uvertura v diktaturo.

kraljevine. Premor je traja do konca leta 1931, ko je bila septembra najprej izdana ustava, ki jo je izdal kar kralj, in konec leta so bile potem parlamentarne volitve. V tem brezparlamentarnem obdobju je vlado vodil general Petar Živković. Živković je bil častnik že iz časa Kraljevine Srbije. V času Kraljevine SHS je bil zaupnik kralja Aleksandra vendar političnih funkcij ni prevzemal vse do uvedbe kraljeve diktature, ko ga je Aleksander postavil za predsednika vlade. Od 6. januarja 1929 do 4. aprila 1932 je oblikoval tri kabinete. Prva Živkovičeva vlada je delovala od uvedbe diktature do 3. septembra 1931, ko je bila izdana oktroirana ustava. V tej vladi so bili politiki, ki so bili pred uvedbo diktature v različnih strankah. Ministri so bili iz vrst radikalov, demokratov, disidenti samostojnih demokratov, slovenskih klerikalcev, muslimanske organizacije in odpadnikov iz Radičeve seljačke stranke. Slovenci v vladi so bili Anton Korošec, minister za promet, ki pa je 5. avgusta 1929 to ministrstvo zapustil in prevzel ministrstvo za gozdove in rude. Po Koroščevem odstopu, 28. septembra 1930, ga je na tem ministrstvu nasledil Dušan Sernec, ki se je 19. junija 1931 preselil na ministrstvo za gradbeništvo. Sernec je ministrstvo vodil do 2. septembra 1931, ko ga je nasledil Albert Kramer. Sernec je bil pred tem od 28. septembra 1930 do 19. junija 1931 minister za gozdarstvo in rude. Ivan Pucelj je bil minister brez resorja. Pomembna značilnost prve Živkovičeve vlade je bilo pogosto menjavanje ministrov, ki so menjali resorje oz. so jih zamenjevali novi ministri. Tako je bil npr. Sernec že četrti minister za gradbeništvo. Veliko menjav je bilo predvsem na ministrstvih za gradbeništvo, za trgovino in industrijo ter za gozdove in rude. Še bolj pa izstopa število ministrov brez resorja. Najbolj zanimiv podatek o ministrih brez resorja je, da jih je bilo šest imenovanih 2. septembra, med njimi je bil tudi Pucelj. Dan kasneje pa je bila vlada preoblikovana. Druga Živkovičeva vlada je delovala od 3. septembra 1931 do 5. januarja 1932. Albert Kramer, ki je 2. septembra 1931 postal minister v prvi Živkovičevi vladi, je sedaj nadaljeval delo kot minister za gradbeništvo. Podobno je tudi Ivan Pucelj nadaljeval delo ministra brez resorja. 5. januarja 1932, skoraj natančno tri leta po uvedbi diktature, je Živković sestavil svojo zadnjo vlado, ki je potem delovala do 4. aprila istega leta. V tej vladi sta od Slovencev ostala ista politika. Kramer je prevzel ministrstvo za trgovino in industrija, medtem ko je Pucelj prevzel ministrstvo

za socialno politiko. V tej vladi ni bilo več ministrov brez resorja. Tretja Živkovičeva vlada je bila njegova najkrajša in edino v njej ni bilo ves čas mandata nobene spremembe. Živković je imel največ resorjev v prvi vladi in najmanj v tretji vladi. Število resorjev se je spreminjalo predvsem zaradi njihovega združevanja. Če nekega resorja v vladi ni bilo, je bilo običajno, da se je neko področje prestavilo pod okvir druge ministrstva. Pri Živkoviću je zanimivo, da je v svoji tretji vladi imel nov resor, ki so ga imele potem tudi vlade v kasnejših letih. To je bilo ministrstvo za »fizički odgoj naroda« (telesna vzgoja ljudstva). O nalogah tega ministrstva je nekaj let kasneje, na seji senata 24. marca 1937, govoril pristojni minister Josip Rogić.

Ti najvažniji zadaci izraženi u opštim linijama jesu: telesno, moralno i nacionalno vaspitanje naše omladine, i podizanje sportskog i viteškog duha kod iste. Imao sam prilike da vidim u stranim državama sa koliko moralnih i materijalnih žrtava se unapređuju ciljevi telesnog vaspitanja naroda, sa koliko interesa, pažnje i rada unapređuje se ova grana nacionalne i državne politike, jer sada u ostalom svetu vlada nepodeljeno mišljenje, da je za podizanje, kako rasne, tako i moralne snage jednoga naroda, potrebno što većim radom i što većim materijalnim sredstvima potpomagati razvoj telesnog vaspitanja naroda uopšte.²³

Ob tem novem ministrstvu je zanimivo, da so v tridesetih letih ministrstvo za zdravje ni samostojni resor oz. ga ni na seznamu ministrstev ali pa je bilo skupaj s socialno politiko združeno v ministrstvo za socialno politiko in ljudsko zdravje.

Režim absolutistične diktature je skušal iskati rešitev političnega stanja z uvedbo parlamentarizma, ki pa je bil zelo okrnjen z javnim glasovanjem in zahtevo po vsedržavnih listah. Državo je zelo prizadela tudi gospodarska kriza. Tako je spomladi 1932 padla odločitev, da se Živkovića zamenja in na čelo vlade postavi civilista. Sledilo je obdobje kratkotrajnih vlad, ki so bile v političnem smislu bolj ali manj enake. Po odstopu Živkovića ga je najprej za tri mesece (4. april 1932–2. julij 1932) zamenjala vlada Vojislava Marinkovića, ki so jo sestavljali nekdanji radikali, demokrati, samostojni demokrati, ki so

23 XV redovni sastanak Senata Kraljevine Jugoslavije, 448.

bili člani novo nastajajoče Jugoslovanske nacionalne stranke. Marinković je bil pravnik, ki je v Parizu doktoriral iz gospodarskega prava.²⁴ V Kraljevini Srbiji je bil poslanec med prvo svetovno vojno minister za gospodarstvo. V Kraljevini SHS je bil poslanec in minister za notranje in zunanje zadeve. Resor zunanjega ministra je imel tudi v vseh treh Živkovičevih vladah. V svoji je sočasno opravlja delo predsednika vlade in zunanjega ministra. Slovenca v njegovi kratkotrajni vladi sta bila Kramer in Pucelj, ki sta nadaljevala delo na resorjih, ki sta jih imela v zadnji Živkovičevi vladi.

Marinkoviću je z dvema vlada Jugoslovanske nacionalne stranke sledil Milan Srškić. Srškić je bil pravnik z doktoratom dunajske univerze. Politično je začel delovati v Sarajevu, kjer je bil l. 1910 izvoljen v Bosanski sabor. V jugoslovanski kraljevini je bil poslanec in minister različnih resorjev v dvajsetih in tridesetih letih.²⁵ Iz slovenskega dela Jugoslovanske nacionalne stranke so bili v prvi Srškičevi vladi (2. julij 1932–5. november 1932) Ivan Mohorič, minister za trgovino in industrijo, Ivan Pucelj, znova kot minister za socialno politiko, in Albert Kramer, ki je bil minister brez resorja. Srškić je novembra 1932 preoblikoval vlada, kar je povezano s političnima izjavama kmečko-demokratske koalicije (Zagrebske punktacije) in Slovenske ljudske stranke – ljubljanske punktacije. V drugi Srškičevi vladi tako ni več Mohoriča oz. nikogar iz nekdanje SLS. Sta pa v njej na istih resorjih ostala Pucelj in Kramer.

Za Srškićem je v letu 1934 tri vlade sestavil Nikola Uzunović, ker je opisano že zgoraj. V času druge Uzunovičeve vlade je bil 9. oktobra 1934 ob prihodu na obisk v Francijo, v Marseillu ubit kralj Aleksander.

Po atentatu je bilo očitno, da je treba nekaj storiti, saj je bila države v političnem krču že vse od 6. januarja 1929, in da je bila politika uokvirjena v oktroirani ustavi (centralizem, unitarizem) neuspešna. Kraljevo namestništvo je kot možno pot videla menjavo vlade in tako je 20. decembra 1934, točno 16 let po nastopu prve vlade Kraljevine SHS, mesto pred-

24 Војислав Маринковић.

25 Милан Сршкић.

sednika vlade prevzel Bogoljub Jevtić. Jevtić je vlada nekaj dni več kot pol leta, do 24. junija 1935. Mimogrede, Jevtić naj bi bil tisti, ki je lansiral stavek, ki naj bi izrekel umirajoči kralj Aleksander: »Čuvajte mi Jugoslavijo«. Resnica je, da tega Aleksander ni mogel izreči, saj je bil mrtev v hipu, ko so ga zadeli strelji atentatorja.²⁶

Jevtićeva vlada je 5. maja 1935 izvedla volitve poslancev. Kljub terorju in pritiskom vlade je opozicija uspešno nastopila. Volilni zakon je zaradi delitve načina mandatov omogočil vladi veliko zmago, saj je bilo razmerje med vladnimi in opozicijskimi mandati približno 5 : 1, pri številu glasov pa približno 1,62 : 1. Liberelec Drago Marušić je bil v Jevtićeви vladi minister za socialno politiko. Ministrovanje je končal pet dni pred koncem dela Jevtićeve vlade.

Po volitvah so iskali novega voditelja, ki bi nadomestil kompromitiranega Jevtića. Vlado je sestavil Milan Stojadinović, nekdanji radikal. Bolj ali manj sočasno je nastala tudi vladna stranka Jugoslovanska radikalna zajednica. Vanjo so se povezali del radikalov, Jugoslovanska muslimanska organizacija in Slovenska ljudska stranka. Tako so v Stojadinovićevi vladi iz Slovenije sodelovali člani nekdanje SLS. Ker je SLS postala vladna stranka, je prišlo do zamenjav tudi v Ljubljani, kjer je mesto bana septembra 1935 prevzel Marko Natlačen. Člana prve Stojadinovićeve vlade sta postala Anton Korošec kot minister za notranje zadeve in Miha Krek kot minister brez resorja. 11. decembra 1938 so bile izvedene zadnje parlamentarne volitve v medvojni kraljevini. Vladna lista je tokrat dobila še manj glasov kot leta 1935, razdelitev mandatov pa je bila zaradi sistema, ki je favoriziral zmagovalno listo, približno enaka kot leta 1935 v razmerju skoraj 5 : 1 za vladno listo. Razmerne pri razdelitvi pa je bila tokrat 1,2 : 1. Kljub protestom opozicije je Stojadinović ostal na oblasti še skoraj dva meseca. Deset dni po volitvah je sicer preuredil vlado in v tej drugi Stojadinovićevi vladi sta bila Miha Krek, minister za gradbeništvo, in Franc Snoj, minister brez resorja. Dokončno se je moral Stojadinović umakniti 9. januarja 1939.

²⁶ Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, 74. knj. 2.

Milan Stojadović je na beograjski univerzi dokončal študij prava, kjer je tudi doktoriral. Izobraževal se je tudi v tujini. Specializiral se je za finance in potem delal v finančnih okoljih, med drugim je bil v Kraljevini Srbiji zaposlen na finančnem ministrstvu. V Pašićevih in Jevtićevih vladah je bil finančni minister.²⁷ Ko je prvič postal minister, je bil star komaj 34 let.

Zadnji predsednik vlade, ki je vodil vlado pred začetkom druge svetovne vojne, je bil Dragiša Cvetković. Cvetković je prišel na čelo vlade februarja 1939, ko so z različnimi političnimi pritiski prisilili Stojadinovića, da se je umaknil. V mandatu Cvetkovića je bil avgusta 1939 podpisan sporazum, s katerim je bila kraljevina upravno preurejena. Iz delov več banovin je bila ustanovljena Banovina Hrvaška, ki naj bi vključevala vsa ozemlja, kjer so živeli Hrvati. Banovina je dobila tudi nekatere dodatne pristojnosti. Posledica tega sporazuma je bilo tudi preoblikovanje vlade. Prva Cvetkovićeva vlada je delovala od 6. februarja do 26. avgusta 1939. Sestavljal so jo politiki iz Jugoslovanske radikalne zajednice. Od slovenskih politikov sta bila ministra Miha Krek za gradbeništvo in Franc Snoj, minister brez resorja.²⁸

Dragiša Cvetković je v mlajših letih študiral medicino in tehnikov Švici, leta 1934 je dokončal študij prava v Subotici. Bil je poslanec narodne skupščine stare Jugoslavije in večkratni župan Niša. Po letu 1928 je bil minister različnih resorjev. V Koroščevi vladi je bil minister ver, v vseh Stojadinovićevih vladah je bil minister za socialno politiko in zdravje. Poleg funkcije predsednika je bil v svoji prvi vladi tudi notranji minister. Isti resor je del časa vodil tudi v svoji drugi vladi.²⁹ V vladi, sestavljeni po sporazumu Cvetković–Maček, so sodelovali tudi ministri Hrvatske seljačke stranke in Demokratske stranke. Od Slovencev so bili v vladi Anton Korošec, ki je bil minister prosvete od 1.

27 *Милан Стојадиновић* V geslu Milan Stojadinović v srbski Wikipediji je povezava do gesla s seznamom finančnih ministrov medvojne Jugoslavije. Dodana je tudi povezava do gesla s seznamom zunanjih ministrov kraljevine, kjer je tudi naveden Milan Stojadinović, saj je v svojih treh vladah zase zadržal tudi položaj zunanjega ministra.

28 Čulinović, *Jugoslavija između dva rata*, knjiga 2, 8.

29 *Драгиша Цветковић*. Na dnu gesla sta dodani povezavi do ločenih gesel v Wikipediji o vsaki od njegovih vlad.

julija 1940 do svoje smrti 14. decembra 1940. Nasledil ga je Miha Krek. Miha Krek je bil najprej v tudi v drugi Cvetkovićevi vladi minister za gradbeništvo. Na Čulinovičevem seznamu ni navedena, kdo naj bi zamenjal Kreka po odhodu z gradbenega ministrstva na prosvetno. V Wikipediji je navedeno, da je bil minister Danilo Vulović, ki pa nima gesla v tej enciklopediji.³⁰ Franc Kulovec je bil v drugi Cvetkovićevi vladi minister brez resorja.

Jugoslavija je 25. marca 1941 podpisala pristop k trojnemu paktu. Sledile so demonstracije in 27. marca je bila Cvetkovićeva vlada z vojaškim pučem zamenjana. Na čelo vlade je prišel general Dušan Simović,³¹ nekdanji poveljnik vojnega letalstva in nekdanji načelnik generalštaba vojske Kraljevine Jugoslavije. Simović je v vlado povabil politike iz večine glavnih strank. Podpredsednika sta bila Vladko Maček iz Hrvaške kmečke stranke in Slobodan Jovanović, znan srbski pravnik in univerzitetni profesor, označevan kot politično neodvisen. Simovićeva vlada je delovala do 11. januarja 1942. Kot predsednik ga je nasledil prav Slobodan Jovanović. V vladi so bili mnogi nekdanji ministri. Slovenca v vladi sta bila oba iz SLS. Fran Kulovec je bil minister za gradbeništvo in Miha Krek minister brez resorja.³² Simović je 15. aprila 1941 iz Nikšića poletel v Atene in od tam prek Bližnjega vzhoda v London. Vlada je potem delovala v izgnanstvu.

Različna ministrska mesta so zasedali mnogi posamezniki, ki so se tudi selili med resorji. Tako so bili posamezniki lahko ministri različnih resorjev, posameznih tudi večkrat. Ministri so bili iz strank, ki so bile vključene v različne koalicije. Izjema v vseh vladah so bili ministri za vojsko in mornarico. Ta položaj so ves čas zasedali vojaki, vedno generali, kljub imenu resorja ministrstvo vojske in mornarice. Izjemoma niso bili na tem položaju vojaki le

30 *Друга влада Драгише Цветковића.*

31 *Душан Симовић.*

32 *Влада Душана Симовића.* Čulinović v svojem pregledu starojugoslovanskih vlad pri Simovićevi vladi ne omenja menjav ministrov. Prve menjave so bile povezane s posledicami napada na Jugoslavijo. Fran Kulovec je bil ubit v letalskem napadu na Beograd, Marko Daković pa je umrl v letalski nesreči letala ob umiku iz Nikšića. Nato so sledili umiki oz. odstavitve nekaterih ministrov ob nastanku NDH. Ubitega Kulovca je kot minister gradbeništva zamenjal Miha Krek. Ob menjavah nekaterih ministrov 21. avgusta 1941 je v vlado kot minister brez resorja prišel Franc Snoj.

v kakšnem krajšem obdobju, kot je bilo npr. v drugi vladi Nikole Pašića, ko je bil od odstopa generala Branka Jovanovića poslovodeči minister Milorad Drašković, ki je bil v tej vladi notranji minister. Drašković je bil poslovodeči 25 dni, dokler ni resor zasedel general Hadžić, ki je bil minister že v nekaj prejšnjih vladah.

Za konec morda še nekaj o usodi predsednikov vlad, ki niso umrli še pred koncem druge svetovne vojne. Nikola Uzunović je umrl v Beogradu leta 1954, Petar Živković je umrl v Parizu leta 1947, Bogoljub Jevtić je umrl v Parizu leta 1960, Milan Stojadinović je umrl v Buenos Airesu leta 1961. Tudi Dragiša Cvetković je umrl v Parizu leta 1969. Dušan Simović je umrl v Beogradu leta 1962. Vsi trije nekdanji predsedniki, ki so po vojni živeli v Franciji in umrli v Parizu, Živković, Jevtić in Cvetković, so pokopani na istem pariškem pokopališču drug poleg drugega.³³

Morda za konec še zanimivost o Dragiši Cvetkoviću. Zaradi podpisa protokola o priključitvi trojnemu paktu je bil po koncu druge svetovne vojne razglašen za narodnega izdajalca. Leta 2009 je bil na okrožnem sodišču v Nišu rehabilitiran. Po njem so poimenovali tudi ulico v Nišu.³⁴

³³ Драгиша Цветковић.

³⁴ Prav tam.

VIRI IN LITERATURA

Viri

Anton Korošec, v *Wikipedija, prosta enciklopedija*, Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Korošec, (dostop: 16. julij 2024).

Драгиша Цветковић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Dragiša_Cvetković (dostop: 14. oktober 2024).

Друга влада Драгише Цветковића, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Друга_влда_Драгише_Цветковића, (dostop: 10. april 2024).

Друга влада Миленка Веснића, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Друга_влда_Миленка_Веснића, (dostop: 10. julij 2024).

Душан Симовић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Dušan_Simović, (dostop: 10. julij 2024).

Korošec, Anton (1872–1940) – Slovenska biografija. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi290163/>, (dostop: 16. julij 2024).

Ljubomir Davidović, v *Wikipedija, prosta enciklopedija*, Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Ljubomir_Davidović, (dostop: 15. julij 2024).

Љубомир Давидовић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Ljubomir_Davidović, (dostop: 11. julij 2024).

Милан Стојадиновић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Milan_Stojadinović, (dostop: 6. maj 2024).

Милан Сршкић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Milan_Srškić, (dostop: 26. maj 2024).

Миленко Веснић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Milenko_Vesnić, (dostop: 11. julij 2024).

Niko Zupanič, v *Wikipedija, prosta enciklopedija*, Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Niko_Zupanič, (dostop: 20. julij 2023).

Никола Пашић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Nikola_Pašić, (dostop: 15. julij 2024).

Никола Узуновић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Nikola_Uzunović, (dostop: 15. julij 2024).

Петар Живковић, v *Википедија*, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Petar_Živković, (dostop: 10. julij 2024).

Protić, Stojan. Nacrt Ustava: po predlogu Stojana M. Protića: definitivni tekst, posle diskusije sa Komisijom, 1 § (1920).

Прва влада Миленка Веснића, v Википедија, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Prva_vlada_Milenka_Vesnica, (dostop: 11. julij 2024).

Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine. „Ustava Kraljevine Jugoslavije“. 10. september 1931, Letnik II, številka 53 izdaja.

Стојан Протић, v Википедија, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Stojan_Protić, (dostop: 10. julij 2024).

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo. „Ustava Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev“. 27. julij 1921, Letnik III, številka 87 izdaja.

Ustav Kraljevine Srbije (1903), Dostopno na: [https://sr.wikisource.org/wiki/Ustav_Kraljevine_Srbije_\(1903\)](https://sr.wikisource.org/wiki/Ustav_Kraljevine_Srbije_(1903)), (dostop: 3. maj 2024).

Велимир Вукићевић, v Википедија, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Velimir_Vukicевич, (dostop: 3. maj 2024).

Влада Душана Симовића, v Википедија Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Vlada_Dušana_Simovića, (dostop:, 14. januar 2024).

Војислав Маринковић, v Википедија, Dostopno na: https://sr.wikipedia.org/wiki/Vojislav_Marinković, (dostop: 17. julij 2024).

XV redovni sastanak Senata Kraljevine Jugoslavije“, v *Stenografske beleške Senata Kraljevine Jugoslavije*, Let. 6, knj. 1. Beograd, 1937.

Zupanič, Niko (1876–1961) – Slovenska biografija, Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi915246/>, (dostop: 15. julij 2024).

Literatura

Balkovec, Bojan. „Ideje o upravni razdelitvi Kraljevine SHS“. Uredil Bojan Balkovec. *Jugoslavija v času: devetdeset let od nastanka prve jugoslovanske države*, 2009, 11–20.

Čulinović, Ferdo. *Jugoslavija između dva rata*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1961.

Engelsfeld, Neda. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca--Privremeno narodno predstavništvo*. Biblioteka Posebna izdanja. Zagreb: Globus : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, 1989.

Gligorijević, Branislav. *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919–1929*. Beograd: Narodna knjiga, 1979.

Huntington, Samuel P. »The Political Modernization of Traditional Monarchies.« *Daedalus* 95/3 (1966): 763–88.

Jovanović, Slobodan. *Ustavno pravo kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Goce Kona, 1924.

Rahten, Andrej. *Anton Korošec: slovenski državnik kraljeve Jugoslavije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2022.

POVZETEK

Kralj je imel po vidovdanski in oktroirani ustavi pomembno vlogo v političnem življenju Kraljevine SHS in Kraljevine Jugoslavije. Predsednik vlade in ministri so bili močno odvisni tudi od kraljevih političnih odločitev.

Od 20. decembra 1918 do 9. januarja 1942 je delovalo 39 vlad, ki jih je vodilo 14 različnih predsednikov vlad. Povprečna doba dela posamezne vlade je bila le nekaj mesecev. V tridesetih letih je vlada v povprečju delala nekaj dlje kot v dvajsetih letih. Povprečno kratka doba delovanja vlad kaže na politično labilnost medvojne Jugoslavije, pomanjkanje parlamentarne prakse,

Najpogosteje so bili predsedniki vlade v času kraljevine pravniki. Glede na to, da so bili predsedniki običajno starejše osebe, so mnogi politično delovali že v predvojni Srbiji in Avstro-Ogrski. Prispevek prinaša pregled vlad, ki so jih sestavili posamezni predsedniki in katere stranke so sodelovale v vladi. Pri posameznih vladah je posebej navedeno sodelovanje slovenskih ministrov. V vladah so, v odvisnosti od njene sestave, sodelovali tako politiki katoliškega tabora, kot tudi politiki liberalnega tabora. V samem začetku so bili v vladi tudi predstavniki slovenske socialne demokracije. Na čelu starojugoslovanskih vlad so bili, z izjemo Antona Korošca, samo srbski politiki.

Kontakti avtorjev

Bojan Balkovec, izr. prof. dr.

Oddelek za filozofijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Žan Grm, magister profesor nemščine in magister profesor zgodovine

Gimnazija in srednja šola Rudolfa Maistra Kamnik,
Novi trg 41a, SI – 1241 Kamnik, Slovenija
zan.grm@gssrm.si

Aleksander Lorenčič, dr.

Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož,
Prešernova ulica 37, SI – 2250 Ptuj, Slovenija
aleksander.lorencic@pmpo.si

Lana Onič, univerzitetna diplomirana zgodovinarica

Vrhov dol 1e, SI-2341. Limbuš, Slovenija
lana.onic1@gmail.com

Božo Repe, red. prof. dr.

Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
Aškerčeva cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Ivan Smiljanić, dr., asistent

Inštitut za novejšo zgodovino
Privoz 11, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
ivan.smiljanic@inz.si

Jernej Štimac, dipl. soc. in dipl. zgod.

Cankarjeva ulica 8, SI – 1330, Kočevje, Slovenija
jernej.stimac@gmail.com

227

